

Éder Zoltán 80 éves*

Tisztelt Elnök Asszony, kedves ünneplésre összegyűlt társasági tagok, tisztelt Tanár Úr! Éder Zoltán tanár úr tegnap ünnepelte 80. születésnapját. Öröm és megtiszteltetés, hogy ebből az alkalomból itt üdvözölhetjük, és a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében köszönhetem őt.

Ünnepeltünk Budapesten született, József Attilával és Márai Sándorral egyazon napon, április 11-én, értelmiségi családba: édesapja jogász, édesanyja német–francia szakos tanárnő volt. A könyvekkel, az irodalommal, a nyelvekkel való foglalkozás természetes közegként vette körül, megalapozva a későbbi pályát. Az elemi lakóhelyén, Kispesten végezte, majd következtek a bencés gimnáziumi tanulmányok Pesten, Kőszegen és Csepelen. Kiváló tanárokat, szilárd grammatikai ismereteket, klasszikus műveltséget és előadói készségének megalapozását köszönhette nekik.

A kőbányai I. László Gimnáziumban tett érettségi után az ELTE magyar–olasz szakján kezdte meg egyetemi tanulmányait. Negyedéves bölcsész korában fonetikai tárgyú cikket közölt tőle a Magyar Nyelvőr, de szakdolgozatát olasz irodalomtörténetből írta. Ez a kettősség, a nyelvészet és párhuzamosan az irodalom iránti szeretet egész pályáját végigkísérte. Végzés után nem sokkal, 1956-ban a csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban indult tanári pályája. Egy tanévet töltött itt, utána Újpesten, Babits Mihály hajdani tanárságának színhelyén tanított 1963-ig. Itt született első könyve, a „Babits a katedrán”, amely máig a Babits-kutatás nélkülözhetetlen forrásmunkája (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1966.). Ugyanakkor eszközfonetikai jártasságát és didaktikai felkészültségét hasznosítva ötletes és népszerű olasztanárnak is bizonyult: melyik diák ne tanulta volna szívesen a személyes névmás ragozását és az ige jövő idejét egy népszerű olasz slágeren bemutatva?

A középiskolai tanári évek zárását a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban töltött három év jelentette, és 1965-től már az MTA Nyelvtudományi Intézetében dolgozott. Lőrincze Lajos mellett a Nyelvművelő kézikönyv megszerkesztésében vett részt, és ennek kapcsán számos nyelvművelő írása is megjelent különféle lapokban. Itt kezdett nyelvtudomány-történettel foglalkozni. Ennek a korszaknak az eredményei 1972-ben a Révai Miklósról szóló kötet (Révai Miklós. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Bp., 1972.), 1973-ban Révai stilisztikájának a kiadása (Révai Miklós: A magyar szép toll. Közétette és az utószót írta: Éder Zoltán. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.), és 1978-ban a Benkő József nyelvészeti munkásságát tárgyaló monográfia (Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975.). Ez utóbbi könyv lett kandidátusi disszertációja is, amelyet 1979-ben védett meg. Az Intézetben végzett munka révén bekap-

* A köszöntés elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2011. április 12-i ülésén.

csolódhatott a tudományos közéletbe is: számos nyelvészeti bizottság tagja, titkára, kandidátusi, nagydoktori védések opponense volt.

1974-től a nápolyi Keleti Egyetemen nyert el egy állást, és az itt töltött ötévnyi vendégprofesszorság új területe nyitott meg Éder Zoltán számára: a magyar mint idegen nyelv oktatásáét. Öt évvel később, amikor hazatért, az ELTE Központi Magyar Lektorátusának vezetését vette át docensként. Ez a lektorátus, melyet most tanítványa, Szili Katalin habilitált docens vezet, immár A Magyar mint Idegen Nyelv Tanszék néven a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézeten belül működik. 1982-ben Éder Zoltán hazánkban először kidolgozta és beindította a magyar mint idegen nyelv tanári szakot. Az oktatás mellett a tanszéki kutatást is megszervezte: kutatócsoportjával 1983-tól létrehozta a „Dolgozatok a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia köréből” című sorozatot. Ebben az időben bontakozott ki teljesen nyelvtudomány-történeti munkássága, amelynek középpontjában a XVIII–XIX. század áll: Sajnovics, Gyarmathi, Verseghy, Telek József stb. munkássága, de Sylvester Jánostól a kortárs Szabó T. Attiláig sok nyelvészünkkel foglalkozik. Éder tanár úr szinte minden tanulmánya azóta is sűrűn idézett munka a tudománytörténettel foglalkozó kutatók számára. A „Gyarmathi Sámuel Nyelvmesterének egyik fő forrása” című tanulmánya egyúttal habilitációs doktori értekezésének témája is lett (MNy. 1995: 52–63, 140–56, 291–310). 25 ilyen témájú tanulmányát tartalmazza az 1999-es „Túl a Duna-tájon” című kötet, címével is utalva a magyar szellemiség Európához kötődéséhez (Túl a Duna-tájon. Fejezetek a magyar művelődéstörténet európai kapcsolatai köréből. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 1999.). Személyes ismeretségben, jó barátságban volt számos jelentős hazai és külföldi nyelvessel, irodalmárral, így Szabó T. Attilával, akinek munkásságát monografikus igényrel dolgozta fel ebben a kötetben.

A legtöbben már az egyetemen elkötelezik magukat vagy a nyelvészet vagy az irodalom mellett, de Éder Zoltán egész pályáján mindvégig kitűnő nyelvész és kitűnő irodalmár is volt, a *grammatikus* szó klasszikus, osztatlan értelmében: egyaránt foglalkozott irodalomtörténettel, nyelvtudomány-történettel, stilisztikával, a széles értelemben vett nyelvműveléssel.

A nyelvtudomány-történeti kutatások tehát munkásságának csak az egyik felét jelentik. Ugyanilyen jelentős irodalomtörténészként is. A Babits-kutatók a már említett „Babits a katedrán”-monográfia mellett a „Gólyakalifa” sajtó alá rendezését is Éder Zoltánnak köszönhetik. 2002-ben a „Régi napok illata” című kötetben a Katedra-monográfia mellett összegyűjtött Babits-tanulmányai is napvilágot láttak (Régi napok illata. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2002.). Ezek a gazdagon adatolt tanulmányok olyan fontos dolgokat is feltártak, mint Babits regényírói módszere: miként teremtett világot regényeiben kiváló megőrző emlékezete segítségével. De sokszor idézik az angol–magyar műveltségközvetítő, Békássy Ferenc írásainak kiadását is (Egy angol–magyar műveltségközvetítő. Válogatás Békássy Ferenc hátrahagyott írásából. Hungarológiai ismerettár 4. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Bp., 1989.).

Legtalálhatóban azonban egy másik görög szóval *filológus*-nak nevezhetnénk. Bámulatos kitarással nyomozza ki a műveket, kéziratokat, akár hazai, akár külföldi könyvtárakban, nem szólva az antikváriumokról. Ha kutatói módszeréről, felfedezéseiről kerül szó, Éder tanár úr azt szokta mondani, hogy nincs semmi titok. Egyszerű dolgot kell tenni: hivatkozások helyett végig kell olvasni az eredeti szövegeket. Figyelmesen olvasva az eredeti szöveg szinte óhatatlanul új eredményekhez vezet. Amihez azt tehetjük hozzá, hogy ehhez olyan szakmai felkészültség is kell, mint az övé. Számos példa közül csak egyet emelve ki: hogy a

Verseghy említette „Hálai Franczia Grammatiká”-t kinyomozva és elemezve eszébe juthasson a kutatónak, hogy a „Hálai Franczia Grammatika” okfejtése kitől is ismerős, és így fény derülhessen arra, hogy Verseghy mellett Gyarmathi is merített belőle: ez a grammatika a „Magyar Nyelvmester” egyik fő forrása.

Minden tanulmányát mintaszerű filológusi munka, gazdag adatolás, nagyfokú rendszeresség, legendás pontosság jellemzi, és ahogy saját magától, más kutatóktól is ezt várja el. Ünnepeztünk értekezéseinek a sikeréhez hozzájárul a megfogalmazásmód, a stílus. Mind-egyik írása világos, könnyen követhető, élvezetes szövegű; elvont, összetett tárgyakról is átláthatóan, érthetően és irodalmi igénnyel szól.

1999-ben nyugdíjba vonult az ELTE Bölcsészettudományi Karáról, de egy alkotó ember esetében a nyugdíj legfeljebb jogi kategória. Évekig tanított még nyelvtudomány-történetet a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Az utóbbi évek terméséből Társaságunk számára különösen fontos a társaság folyóiratának, a Magyar Nyelvnek a történetét feldolgozó 2005-ös tanulmány (A Magyar Nyelv száz éve [1905–2004]. MNy. 2005: 384–406), ami egyúttal a Magyar Nyelvtudományi Társaság történetének krónikája is. 2006-ban pedig Szabó T. Attila és Pais Dezső barátságának történetéről közölt cikket (Szabó T. Attila és a Magyar Nyelvtudományi Társaság. MNy. 2006: 262–9).

Tisztelt Tanár Úr! Ezen a jeles ünnepen, a 80. születésnapon a Társaság és a magam nevében is sok szeretettel és tisztelettel kívánok jó egészséget és további hasonlóan gazdag, eredményekkel teli éveket a magyar nyelv- és irodalomtudomány javára! Isten éltesse!

C. VLADÁR ZSUZSA